

'Ya ntsihme 'ma hnini

Bi 'yo'fi: Carla Georgina Velazco Hernández

'Ya ntsihme 'ma hnini

Bi 'yo'fi: Carla Georgina Velazco Hernández

Ra He'mi "Ya ts'ihme 'bu ma hnini" bi n'to'te nu'bu ja ya 'befi munts'i "Elaboración de libros digitales para fortalecer las prácticas de lectura y escritura en lengua indígena", ko ra nfats'i ra Dirección General de Educación Indígena (DGEI), 'ne ra Secretaría de Educación del estado de Hidalgo na ngehna ra lPrograma de Inclusión y Equidad Educativa(PIEE), 'ne ra Dirección de Educación Indígena de la entidad(DGEI).

'Be'to maxte 'befi nxadi

Dirección para el desarrollo y fortalecimiento de lenguas indígenas. DGEI.

Subdirección de Fomento de la lectura y la escritura en lenguas indígenas. DGEI.

Bi 'yo'ti

Carla Georgina Velazco Hernández

Ya maxte 'befi nxadi

María del Pilar Rivera Sánchez

Alfonso M. Díaz Pichardo

Ra n'täts'i ya hña

Sixto Paulino Santiago

Maxte 'tegi 'befi

Miguel Ángel Gutiérrez Varela.

Nf'üdi

Nün'ä fixt'ofu jaba, 'bi t'ot'e pa dä t'üt'u 'ya t'uhni oxadi bu ja'ya ngünxadi 'yoho hñäre, pe kext'ä ts'a dä thomb'u ja ñä ngünxadi o u xä ndäts'undu o ñä däjäi ge di ho dä bäu ñä hñäre u ñä jäi bupu ñä t'uhnini o ñä däpo. Kext'ä 'bi fëni pa händi mbe u ñä nfädi o rä i'onfëni u ñä ñähñü jäi.

Zet'ä dä di njabu ja ñä ngünxadi u ñä fixt'ofu ge ñühü, pa dä bäu ñä oxadi ge tsa di ot'i kext'ä u 'ñä hñäre xi dä 'budi dä 'yot'u ñä nfädi jabu 'na hnini o 'na ngü. Nüya ñä t'ahni jaba u ñä ntsimhe jabu ñä hnini u ñä jäi ñä ñühü, huxua 'na thü u ñä ndat'o o ñä paxi tsä di tsa jabu ja ñä däpo, ñä müäkafe, ñä müät'ei o ñä däthe. Nü u ñä jäi 'bu xi iepu hont'ä 'be mi timbu ja däpo mi ts'iu.

Nt'ut'i

Xit'o	'Beä
4	Xit'o Nt'edi
6	Joxän'i
8	Joxju
10	Hme Ndega
12	Fonju
14	'Yonthonhme
16	Hmegobuj
18	Xidohme
20	Thohme
22	Jät'i
24	Järju
26	'Bants'i
28	Hmets'uboho
30	Xekä hma hingi pädi
31	Teo xi jämbu 'bi t'ot'e

'Beä u?

Ya xidomhe mado'mi u, tsä di ot'e ge thengä n'i, 'kama n'i, ion'i, hogä n'i 'ne hñä üingü n'i. 'Bu u ñä jai pa ña mhüähi o ña müäkafe kutsi pa nzedi 'bu 'bi hñü xadi. Pe n'a tsi'hme hont'ä go 'be 'ni ora ts'a di ts'i u.

'Beä n'yobi?

- N'a pantsi pamhe
- Hiäto xem'bi
- N'a nts'i axuxi
- Hnü demba
- N'a mütsi ü
- 'Yo t'atsi ndega
- N'a xeki denxi
- Gexu, ts'ani o tetsa ni k'ani (xäk'ani, ixcapaxi, efe, don efe, ña doni).

'Be ma hioni?

- Dä'bohi
- T'ats'i
- Do'yo
- Juni 'ne 'ye'yu
- Thänt'ä n'i

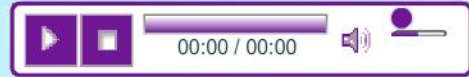
'Be njabu 'bi thoki?

'Bet'o pa mbet'e gotho u mahioni; pa nthäxi o pa nthotse, nübu 'bi dä gotho u mahioni, dä 'ba njumi bu nthänt'än'i, nübu 'bi wa ä njumi dä 'ba 'ma tsät'i gatho, dä 'ba njät'i yont'ats'i ndega bu dä'bohi 'dä to'mi me di pat'i pa dä zät'i xänho ä n'i, nübu 'bi nhoä n'i buya, dä ba m'bet'i pamhe xi dä sispä ä n'i.

'Be di njabu 'bi ts'i?

Nü u ñä jäi bupu ñä xäntho ts'i u ñä joxän'i hont'ä go 'be ni pa, teo fin'i ts'u mbeti käspa gexu, o teo hina zipä 'be di ün'ä hai tengü ñä; efe, ñä doni ixkápaxi, don efe, 'yonfo dängü, tsoni, xi nübu 'ya jabu pakafe o tsekafe geä di tsit'ä buya.

'Beä: Joxju

'Beä u:

Ya pamhe ma do'mi, ge njospi j u ma tsät'i 'n e njumi. Nde u; t'axkäju, 'boju bindoju, buzju, bonju 'ne hñä däju. Hont'ä go 'be ni ju nde pe tset'ä 'ma tsät'i xänho pa di ün'a kuhi xänho.

'Beä n'yobi?

- N'a pantsi pamhe
- Goho n'i
- N'a jündehe hmarju
- N'a xeki denxi
- 'Yo n'otsi ndega
- N'a t'u ntantsi ü

'Be 'ma hioni?

- Dä'bohi
- Nt'otsi
- Do'yo
- Juni 'ne 'ye'yu
- Njumat' egi
- Xibo

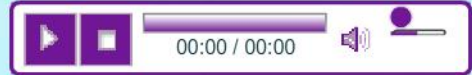
'Be njabu 'bi thoki?

• 'Bet'o pa nthotse ä rä ju gebu go bi dä xänho, nübu 'bi dä xänho buya, dä 'ba ju`mi bu thant'ä i ä rä ju pe di nyobi botsu n'i, n'andī bi wä ä nju'mi gotho, dä 'ba njät'i 'yo nto'tsi ndega 'bu dä'bohi 'bu me 'bi pat'i dä 'ba ntembi denxi xi, nubu 'bi zät'ä denxi dä jarpä ä rä ju. Nübu 'bi zät'i gatho dä 'ba m'bet'i pamhe xi dä sispä ä rä paju.

'Be di nja'bu bi ts'i?

Nü u ñä joxju tsi'bu ja ñä ngü gatho u ñä jäi, 'bu u di japi ts'u n'i ä rä ju, pe nübu ya t'uhni o were dä zi händi n'yobi n'i. 'Bu u ñä jäi tsi gatho ge'ya o ot'e pa nzedi, 'bu u ni tsitä kafe o üdehe.

'Beä: 'Hme ndega

'Beä u:

'Ya 'roshme nyobi ntega o botsü n'i xi pa nthäxi bu ja ä rä do'yo. Tsa di japi 'kama n'i o thengä n'i.

'Beä n'yobi?

- N'a mbanzi jüni
- Hñü t'atsi ndega o botsüt'i
- Gohö yä n'i nju'mi
- N'a mütsi ü

'Be 'ma hioni?

- Do'yo
- Jüni 'ne 'ye'yü
- Njumat'egi

Hme ndega, Carla Velazco, 2019.

'Be njabu 'bi thoki?

Pa nthänspi ndega ä rä juni, 'ne bōtsu n'i ju'mi xi ü buya, nübu 'bi nthänzi götho dä 'be'tä 'rosmhe hangü rä ndoho nde n'a, dä turbu doyo gebu go 'bi dä. Ts'a di jap n'i, pe ts'a di ts'i jarpu kext'ä.

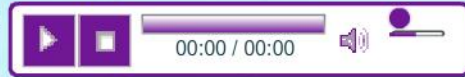
'Be di njabu 'bi ts'i?

Nü u 'ya mhe ndega pa nzi u tsepa tengü ñä zänä 'ret'a, 'reman'a 'ne 'remayoho. Hindi mbeä pakafe pa dä tsi n'a ñä mhendega gebu hüpu n'a ngü, geu xi ñä pa ja nthukafe jänge 'bu u ñä jäi kutsi pa nzedi bu müakafe xi di zipä ñä 'kani tengü; ñä doni, gūnzani, ixt'o o ixi dāpo.

Juni 'ne njuni, Reyna Soto, 2019.

'Beä: Fonju

'Beä u?

Nü u ñä fonju n'a rosmhe tsa di n'yobi 'boju o däju, pe di xoge pa di 'batho xä mbindo, tsa di japi hmät'ä n'i 'ne gexu. Pe xängü u ñä jäi tsitho njabu o tspä ya 'kani.

'Beä n'yobi?

- N'a t'eni 'ra'yo ju
- N'a njündehe züni
- Made t'atsi ü

'Be 'ma hioni?

- Tsoe
- Do'yo
- Thänt'ä n'i
- Xibo

'Be njabu 'bi thoki?

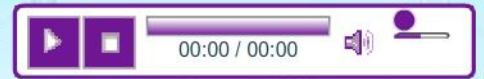
Pa nthotse u ñä ju pe hingä ëme "di tü'mi o ma 'ra'yo ä ju, dä 'ba nthänspi ndega ä rä juni, 'ne u tü'ma ju nü'bu 'bi nthänzi götho dä 'betu ñä 'rosmhe hangü rä ndoho nde n'a, dä turbu do'yo gebu go 'bi dä.

'Be di njabu bi ts'i?

Nü'u ñä jäi 'bupu 'ya xäntho, 'ya rä nts'ihme gatho ya pa o ya nzedi häts'i ge'bu jabu pa tsatho nthukafe, nsofo, nzu, nthuju o hombu bi bä n'yo. Nü'bu hü'ä n'a 'na ngü ya sipä n'a zä kafe, pe nü'bu 'yo n'a bu däpo hon'ä n'a zä k'ani tengü'u; ya gänzäni, gorando, xäk'ani, ixt'o, efe, ñä doni o mi 'ra ya paxi.

'Beä: 'Yonthonhme

'Beä u:

Ya xidomhe geu nt'ot'e 'rayo dëtha, xä mbot'axi u, n'andi o 'yondĩ n'a jeya pa nts'iu, ts'a di japi thänt'ä n'i o ts'o da tsitho njabu. 'Bu u ts'apä k'ani tengü xäk'ani, efe o 'mi 'ra.

Beä n'yobi?

- N'a teni 'ma 'rayo dethä.
- N'a njündehe züni.
- Made t'otsi ü

'Be ma hioni?

- Do'yo
- jüni 'ne 'yeyu

Jüni, Reyna Soto, 2019.

'yonthonhme, Isaias Tolentino, 2019.

'Be njabu 'bi thoki?

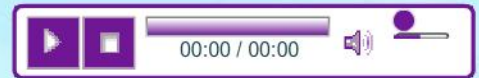
'Bet'o pa nthotse ä 'ra'yo detha pe hinga 'nani n'yobi 'bubi thotsä , nyobi 'bozpi xi di fugi gebu go 'bi dä xänho, nubu 'bi dä buya pa mbet'e xänho, dä 'ba njumi xänho xi dä mbet'i u nä roshme pa dä 'urbu do'yo pa dä dä.

'Be di njabu bi ts'i?

Nü u tsi nä thomhe geu nä jäi ot'ä mhüahi, getho nü u nä thömhe zet'ä ma 'ra'yo dethä 'di t'ot'u, pa dä gohi xä nt'axi xi dä f'ona nñäni, 'bu u ts'ipä n'a zä thänt'ä n'i 'ne pakafe, nübu ya jabu k'ani 'ma n'a xä nho. Nü'u 'ya thomhe hombu ngü ts'ö dä zi n'a u getho 'me di ts'ëä nd'ihä xi 'di 'yots'u buya.

'Beä: Hmegobui

'Beä u:

Nü u ñä hmegobui, ñä roshme mbet'ä kuhu xä 'kami getho ny'obi n'a paxi ntheni ge na thü gobui, tebu ja ñä müäkafe u, nübu 'bi dä u ñä mhe pa sispi n'a zä thant'ä i pa 'ma n'a xtänkuhi.

'Beä n'yobi?

- N'a tüt'i paxi gobui
- N'a njündehe züni
- Made t'unt'antsi ü

'Be'ma hioni?

- Do'yo
- Juni 'ne 'ye'yu
- Theni
- Xibo

Juni 'ne hmegobui, Imelda Martinez, 2019.

'Be njabu 'bi thoki?

'Bet'o dä 'ba nju'mi ä rä züni dä thoni pa dä t'ot'u ya 'rosmhe, dä 'ba ntheni u ñä paxi ä rä gobu, nübu 'bu ya jabu u 'ma hioni, dä 'ba 'ma müänts'i gotho gebu go 'bi üänts'i xänho gatho, dä t'uspä 'bots'u ü. Dä 'bet'u ña rosmhe xi dä t'urbu ja ä rä do'yo gebu go 'bi dä. Nübu 'bi dä buya dä 'ba nzet'i u 'na näni, pa dä sispä n'i.

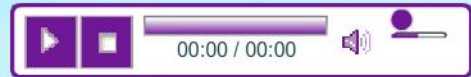

Ts'ihme, Imelda Martinez, 2019.

'Be njabu 'bi ts'i?

Nü u ñä gobu, t'ebu ja ñä müäkafe u ñä zänä 'yoto 'ne hiäto getho ge u 'ya pa 'me üä'u xi di ho dehe u 'ya paxi, pe kext'ä tebu ja 'ya däpo hing'i ts'ä hiadi xänho getho hiändi ho hiadi u. Pa nts'ipi kafe 'ne n'a zä thant'ä n'i nübu 'ya jabu gexu ts'o di japi k'ext'a.

'Be ä: Xidohme

'Beä u?

Nü u ña xidohme n'a rosmhe kä ju mbo ge nyobi xä 'kandehe pe kext'ä nyobi botsu ndega pa di üna kuhi, pa 'ma n'a xtä nho pa nzet'i na ñäri xi pa sispi n'a zä thänt'ä n'i.

'Beä n'yobi?

- Made tüt'i 'kanthe
- N'a njündehe züni
- Made t'unt'ants'i ü
- Made t'eni ndega

'Be 'ma hioni?

- Do'yo
- Thänt`än'i.
- Juni 'ne 'yeyu
- Theni
- Xithe pa dä theni

Xdohme, Antioco Velasco, 2019.

'Be njabu bi thoki?

'Bet'o pa nthotse ä ju, nübu 'bi dä xänho buya dä ba njumi ä rä ju xi dä ba nthänspi made te'ni ndega, dä 'ba nthänspi xa nho ä xä'kandehe ge 'ma tsu heni, nübu 'bi nho'ä ju buya, dä t'ot'u, ñä rosmhe xi dä 'ba järpi a rä ju, nüb bi wä nt'ot'e, dä turbu ja ä rä do'yo gebu go 'bi dä xänho, nübu 'bi da buya, dä 'ba nzet'i rä ñäri, pa dä sispa n'a zä thant'ä n'i.

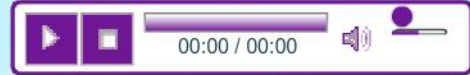

Ñä xidohme, Antioco Velasco, 2019.

'Be di njabu 'bi ts'i?

Pa dä ts'i'u 'ya xidomhe ts'et'ä di jabu n'a zä üdehe o pakafe, hont'ä go 'be 'ni k'ani buya, 'be gatho u 'ya jäi ts'i u ñä xidomhe bu ñä ngü hont'ä go 'be ni pa, pe k'ext'ä 'me ngü u ñä jäi kuts'i pa nzedi tengü 'bu bi 'ba rä mhüähi o rä mhüäkafe. Pe 'nebu ja n'a müntsi.

'Beä Thonhme

'Beä u?

Ñä rosmhe xotä juni nt'ot'e u, pe nü ä züni nthots'e ge nyobi 'bozpi pombö ja ñä respi u ya jäi. Di ho dä guxä ñä mhüähi getho hindĩ ixki 'beske getho 'me ma dä rä züni.

'Beä n'yobi?

- 'Yo nt'anthe züni
- 'Yoxbo 'bozpi
- Thänt'ä n'i
- N'a t'u mit'i ü

'Be 'ma hioni?

- Ts'ge
- 'Bospi
- Xi'bo
- Mb'ats'i
- Juni 'ne 'yuyu
- Dö'yo

Ñä thohme, Carla Velazco Hernandez, 2019

'Be njabu 'bi thoki?

'Bet'o 'ra mhi botsu pa mbets'i u ñä 'bospi ge xä nho, nübu 'bi mpeti buya dä 'ba nfats'i xi dä 'ba t'ut'i bu ja ä tsoe gebu go 'bi fugi xänho xi dä t'urpä u ñä 'dethä bu'ya, dä 'ba njo'mi xanho ä rä tsoe pe nübu 'bi nkäni dä 'ba mbet'e xänho gebu go 'bi t'axki xänho ä rä zün xi dä 'ba nju'mi buya. Dä 'bet'ä xo ü ñä pikhme buya, xi da t'urbu do'yo n'a mhi n'a gebu go 'bidä xänho. Gebu 'bidä dä 'ba nzet'i u ñä ñäni pa dä sispä ä rä thant'ä n'i 'ma tsät'i.

'Be di njabu 'bi ts'i?

Mbe gathou ñä jäi 'bupu ja ñä xäntho pet'u ñä thonmhe pa 'bä ün'u ñä befi bu bi hñü xadi gebu ja nhüädäpo o nhüäpä thühü. Tsipä kafe,üdehe o 'tenthohme, xi hnän'u 'kani ge fimbu ja däpo tengü u; ñä doni o ñä ixkäpaxi.

Tenthonhme, Carla Velazco, 2019.

'Beä u?

Nü u ñä jät'i, n'a ntsimhe ge juadi getho nyobi t uh, hme 'ne ngo. 'Bu u di japä xiza o thot'i. Gotho geya ts'o di ot'e jät'i pa dä tsi, pe nü u ñä zänä 'ret'a 'ne 'rema'ra pa rä ngopa ä ngodü götho u ñä jät'i ot'ä jät'i pa dä dobu ñä meni ge ya bi dü. Tsö di ot'e ge: Thengä n'i, k'aman'i 'ne hogän'i.

'Beä n'yobi?

- 'Yote 'ma 'ret'a Xiza o thot'i
- 'Re'maku'a ñä dän'i
- N'a mit'i t'un'i
- N'a mit'i comirü
- Hñu ndat'o cravo
- 'Yo t'uxeke üxatsa
- Hñü ntotsi xä ndoho ndëga
- 'Yoho ñä oni o hñü t'eni ngo ts'udi

'Be 'ma hioni?

- Xibo
- The*n*i
- Tsoe
- Nt'atsi
- Nju'man'i o jun'i 'ne 'yeyu

Imagenes tomadas por Reyna Soto Peralta

'Be njabu 'bi thoki?

'Budi pa nthotse o pa t'ët'i bu do'yo gotho u 'bedi nyobi ä rä n'i, xi dä 'ba njumi 'bu nju'man'i o gepu juni 'ne 'yeyu, 'bu u ya jäi tsät'ä 'na n'i o hontho di thänzu 'ya n'i. Pa ntheni u nä ngo xi pa m'bet'e xänho getho hängi pa thots'e u, pa nthü'ki xä nho u nä xiza xi pa njäts'i 'bu ja menxa, pa njäspii 'bu ä juni 'ne dī iñi, nübu `bi z'ant`'ä juni 'bu xiza buya dä 'ba sispī ä rä n'i xi dä joxpä ä rä ngo. Nübu 'bi ua'ä nt'ot'e gotho u nä jät'i dä t'urbu ja ts'oe xi dä thoxä ts'ibi buya.

'Be dñja'bu 'bi ts'i?

Nü u nä jäi 'bupu ja hnini xäntho tsi 'ya jät'i gebu nde, hängi ts'et'ä dä di ngodü pa dä zi n'a, 'be gatho u nä jäi 'bupu NXODHE ot'ä jat'ä xiza getho hängä 'ya'a jau nä xiza.

Ju'ni, Reyna Soto Peralta, 2019.

Xlza, Carla Velazco, 2019.

'Beä u?

'Nü u ñä järju n'a jät'i pe hingi nyobi ngo, nüä rä ngo u ge u ñä ju 'ne'ä 'na demü, zet'ä xiza dä 'bant'u pa xtä nho, 'bu'u di japä gorando nt'esn'ä o gūnzäni. Ts`a di hem'bi ñä t'uxamü xi pa njumbi n'i.

'Be ä nyobi?

- N'a t'eni ju
- Kut'a o 'rato ñä k'amä n'i
- Goho o k'ut'a ñä t'uxamü
- Yote'mar'et'a xiza
- N'a mit'i gūnzäni o gorando nt'esn'ä
- Yo t'eni demü
- N'a t'umit'i ü

'Be 'ma hioni?

- Ts'oe
- Xi'bo
- Jun'i 'ne 'ye'yu
- Juni t'egi
- Juman'i
- Theni
- Xithe pa dä theni

'Be njabu 'bi thoki?

• 'Be't'o pa nthoni u ñä xiza 'ne u ñä demü, dä 'ba nt'ët'i 'bu ja do'yo u demü xi dä 'ba njum'i, dä thots'ä rä ju hingä 'me dä dä (tū'mi) dä 'ba nzit'i 'bu n'a xibo ä rä demü xi dä themb'ä n'ä tüt'i gorando o gūnzäni, dä t'uzpä ü gebu go 'bi üt'i xänho xi dä 'ba nthänspi ä rä n'i ya njum'i 'ne'u ya xamü ntheni, 'ya nübü jabu gatho 'be 'ma hioni, r'a hmi r'a xeki tuts'ä n'a ä rä juni, ant'ä n'a ä juni xi pa nsirpi ä 'na demü ge nyobi ü. Nübü bi ua'ä nt'ot'ë gatho u ñä jät'i 'buya dä 'ba nthötse 'bu ja ä dä ts'oe gebu go 'bi dä.

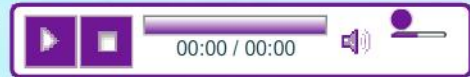
'Be di njabu 'bi ts'i?

Nü u 'ya järju pa nt'ot'e bu ñä tsepa, tengü 'bu hoxü i o n'a'yongeya, pe kext'ä ts'a di ot'e hont'ä go 'beä 'ni pa.

De'munza, d'e'mu 'ne th gxe. Carla Velazco, 2019.

Beä: 'Bants'i

'Beä u?

Nü u ñä 'banzi t'ot'e ge juni 'në ju nju'mi, 'ne hñä xäxiza ge jabu ja ñä müäkafe, pa nt'ot'e 'bu ja ñä mpontüm'bui o tärgeya. Pe 'bu'u ya jä'i ot'e pa dä zi hont'ä go 'be ni pa.

'Beä n'yobi?

- Hñü t'eni ju
- Goho o kut'ä n'i
- N'a ciento paxi xäxiza
- N'a huanza zü'ni
- N'a t'u 'mit'i ü
- N'a mit'i comirü
- N'a t'eni ndega

'Be 'ma hioni?

- Ju'mat'egi
- Juni 'ne 'ye'yu
- Ts'oe
- Nt'ats'i

'Bants'i, Carla Velazco, 2019.

'Be njabu 'bi thoki?

'Beŋ'o pa nthoqui u 'ya xäxiza, pa thots'e u ñä ju. Dä 'ba nju'mi xänho ä rä ju, xi 'beske dä njun'bi u ñä n'i 'ne ä komirü dä 'ba nthänzi gotho u 'bi thoni 'ne ä ndega, ya nübu 'bi nho'ä 'rä ju, dä t'in'ä juni 'bu ja ä rä juni xi dä jäspä ä rä ju, dä 'ba 'ma do'mi bu'ya xi dä 'ba nxeki n'a hmi n'a xi dä jäxpu ja u ñä xäxiza.

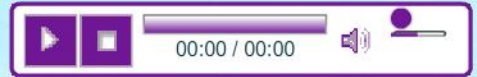

Xäxiza, Carla Velazco Hernandez, 2019.

'Be di njabu 'bi ts'i?

Nü 'ya järju pa tsibu ya pamtümbui o ya targeya xi pa ts'ipi pakafe o patëi, tset'a xtä mpa `bu tsi'u pa xtänho, getho nübu 'bi tse u di 'beä rä kuhi. Tso di 'pat'i mbefa kext'ä.

'Beä: Hmets'uboho

'Beä u?

Nü u ñä mhets'uboho, juni nyobi n'i 'ne hñä t'utsuboho. Pa mb'ant'i ñä baxiza o thot'i xi pa nt'ut'i bu ja do'yo.

'Be ä nyobi?

- N'a t'eni t'utsuboho
- N'a njüdehe züni
- Rato k'ama n'i
- N'a mit'i ü
- Baxiza

'Be 'ma hioni?

- Ju'mat'egi
- Juni 'ne 'ye'yü
- Do'yo
- Xiza o thot'i

Tsyfo, Carla Velazco Hernández, 2019.

Hmets'uboho, Carla Velazco, 2019.

'Be njabu 'bi thoki?

'Be't'o pa nfent'i u ñä t' utsuboho, pa zeki u ñä xiza, mbefa pa jumi ä rä züni. Nübu bi nhoä juni buya pa thänspi u ñä t' utsuboho 'neä n'i njumi xi pa ma üt'i buya.

'Be di njabu 'bi ts'i:

Nü u ñä mhets' uboho pa nts'iyu ñä pa gebu xa u ñä dehe tengü ä budi zänä o nüä ä rä kut'a. Getho geu ñä pa tsa di mpete u ñä jäi 'bupu ñä hñini ja ñä dätthe o ñä hñe getho xa u ñä dehe. 'Beske pa ntsibu 'bi dä u gebu xä mpadho pa xtänho getho nübu 'bi tse u hin'yu 'na kuhi u.

Thäxähmets'uboho, Carla Velazco, 2019.

O'ähmets' uboho, Carla Velazco, 2019.

'Beä u?

Nü nã thoshme, nã xekä mhe nth eni xi ma tsät'i, pa nt' ut'i gidemba'bu bi fats'i xänho xi pa nt'uspi ü xi pa njäspi n'äi buya geä di üna rä kuhi ä.

'Beä nyobi?

- Yonjündehe xekä mhe ma tsät'i
- Kut'a dem'ba
- N'a tsi axuxi
- N'a xeki denxi
- 'Yotuki n'äi
- 'Yo mit'i ü
- 'Yont'atsi ndega

'Be 'ma hioni?

- Juman'i
- Nt'atsi
- Däbohi
- Bohi

Thoshme, Carla Velazco, 2019.

'Be njabu 'bi thoki?

'Be't'o pa ma tsät'i'i u ñä mhe ndheni, nü'bu 'bi waä buya dä 'ba nthoki ä rä gidemba xi dä 'ba 'ma tsäfi xänho pa di nyuni xi di nja 'nä kuhi dä 'ba njäspi ä rä n'äi. Nübu bi sät'i'i xänho gatho dä nt'uzpä u ñä xekä mhe gebu go bi tü'mi.

'Be di njabu 'bi ts'i?

Dä 'ba nsit'i n'a bohi dä t'uspä gexu 'bu ya ja, nübu hin'yu kext'ä xänho njarbu, gebu xüt'i'itho pa nts'iu, 'bu u tsitä pakäfe o üdehe. Nü u ñä xitsu hokä tuhü jaba gebu me ngü ñä mhe pongi pa händi ts'antho o di bunt'i'i gebu 'ya njo'o ñä ts'udi o ñä oni pa di üni.

Thshme, Carla Velazco,

Gidem`bo, Carla Velazco, 2019.

'Beä di boni ya hñä

Ts'ihme: comida

Ts'yfo: pescado

Juni: masa

Njuni: metate

Xibo: jicara

Ra He'mi 'tegi 'befi n'to'tä 'tuhu " Ya ts'ihme by ma hnini", bi 'to'ti ra hña Nuhu Xäntho ra xeka hai Hñunthe, bi 'yo'ti Anai Guzmán Andrade, nubu ja ra munts'ä 'befi "Elaboración de libros digitales, para fortalecer las prácticas de lectura y escritura en lengua indígena", 'natho ra 'hemi bi 'to'te. Pachuca de Soto, Hgo., 2019.